ETABLERINGSRET OG FRI UDVEKSLING AF TJENESTEYDELSER I FÆLLESMARKEDET

AF PROFESSOR, DR. JUR. OLE LANDO

1. ROMTRAKTATEN OG DEN ALMINDELIGE PLAN

Fællesmarkedet er ikke blot en toldunion for varer. Romtraktaten vil også afskaffe de hindringer, som findes, for at personer, tjenesteydelser og kapital kan bevæge sig frit mellem medlemsstaterne.[1]) Derfor skal de restriktioner, som hindrer statsborgere i en medlemsstat i at etablere sig i en anden medlemsstat, afskaffes gradvis i overgangsperioden, d. v. s. i tiden 1. januar 1958 til 31. december 1969.[2]) Hindringerne for den frie udveksling af tjenesteydelser skal også afskaffes.[3]) I traktatens artikler 52–66 findes de nærmere regler om etableringsret og om tjenesteydelser. Det er her bl. a. bestemt, at der skal udarbejdes almindelige planer for ophævelsen af restriktionerne. Disse planer er blevet vedtaget af Rådet den 18. december 1961 og er den 15. januar 1962 blevet offentliggjort i De europæiske Fællesskabers lovtidende og statstidende, som på tysk hedder Amtsblatt der europäischen Gemeinschaften, på fransk Journal Officiel des Communautés Européennes.

I planerne er de erhverv blevet opregnet, som skulle være liberaliseret i overgangsperioden, og der var fastsat en frist, inden for hvilken det skulle ske for de forskellige erhverv. Industri og engroshandel hørte til de første, senere skulle bl. a. landbruget og de liberale erhverv følge efter.

Tidsfristerne har ikke kunnet holdes. Kommissionen, som har knaphed på tjenestemænd, har behøvet lang tid til forberedelse af forslagene. Først har man måttet rådføre sig med tjenestemænd og erhvervsorganisationer i medlemslandene. Deres lovgivning har måttet studeres nøje for at fastslå, hvilke restriktioner der skulle ophæves. Behandlingen af sagerne i Det europæiske Parlament i Strasbourg og i Den økonomiske og sociale Komité, som også har skullet udtale sig, har taget gennemsnitligt mindst ét år for hvert forslag, og behandlingen i Rådet har også tagets mindst et år. Da

[1]) Romtraktatens artikel 3 c).
[2]) Artikel 52.
[3]) Artikel 59.

overgangsperioden var til ende, var man langt fra færdig.[4]) De fleste og vigtigste af de regler, som hidtil er kommet, er givet af Rådet i tiden fra april 1963 og til oktober 1968.

2. REGLER, SOM ER GIVET

Noget er dog nået. Rådet har fjernet en række almindelige hindringer, som rammer alle erhvervsudøvere uanset deres beskæftigelse. Det har pålagt staterne at afskaffe de regler, der hindrer udlændinge fra et medlemsland i at tage ophold i et andet medlemsland for at søge arbejde eller drive erhverv der.[5]) Det har givet fælles regler for staternes adgang til at nægte statsborgere fra medlemslandene indrejsetilladelse af hensyn til den offentlige orden og sikkerhed eller på grund af deres helbredstilstand.[6]) Endelig har man pålagt staterne at sørge for, at valutabestemmelser eller lignende restriktioner ikke hindrer overførsel af honorarer til et andet medlemsland for de tjenesteydelser, som en udlænding fra et medlemsland har ydet.[7])

Rådet har dernæst givet regler om etableringsfrihed og fri adgang til udveksling af tjenesteydelser for en række erhverv. De regler, som er udstedt, vedrører bl. a. landbrug, skovbrug, havebrug, minedrift, industri og handel. For de liberale erhverv, for banker, forsikringsselskaber, bortset fra genforsikringsselskaber, og transportforetagender er der endnu ikke givet bestemmelse. Der foreligger her en række forslag, som for tiden behandles i Rådet.

De af de vedtagne regler, som skønnes at ville få størst praktisk betydning for det danske erhvervsliv ved et kommende medlemskab af De europæiske Fællesskaber, er de, som vedrører industri og handel. To direktiver, et af 7. juli 1964 og et af 15. oktober 1968, giver fri adgang til etablering og ydelse af tjenester inden for en lang række industrigrene.[8]) To direktiver af 25. februar 1964 giver fri adgang til etablering og ydelse af tjenester inden for engroshandel[9]) og virksomhed som »mellemmand« i

---

[4]) Se herom Cesare Maestripieri, La libre circulation des personnes et des services dans la CEE/JUR/3301/70 (ikke offentliggjort), i det følgende citeret som Maestripieri.

[5]) 64/220/EWG offentliggjort i Amtsblat som 845/64 i No. 56 af 4. april 1964.

[6]) 64/221/EWG offentliggjort i Amtsblatt som 850/64 i No. 56 af 4. april 1964.

[7]) 63/340/EWG offentliggjort i Amtsblatt som 1609/63 i No. 86 af 10. juni 1963.

[8]) Det ene, 9/68 offentliggjort i Amtsblatt No. L 260 den 22. oktober 1968, omhandler nærings- og nydelsesmiddelindustrien og det andet, 1880/64 offentliggjort i No. 117 den 23. juli 1964, omhandler industri og håndværk til fremstilling af tekstiler, beklædning, varer af træ og kork, møbler, papirvarer, tryksager, lædervarer, gummivarer, kemikalier, produkter af råolie, varer fremstillet af ikke-metalliske og metalliske råvarer, elektriske maskiner og apparater og ikke-elektriske maskiner, automobiler, motorcykler og cykler, andre varer af forskellig art (måleinstrumenter og ure m. m.) samt endelig bygge- og anlægsvirksomhed samt flytteforretninger.

[9]) 863/64, Amtsblatt No. 56 af 4. april 1964.

handelen[10]) (handelsagent, mægler, kommissionær, auktionsholder og handelsrejsende). Et direktiv af 15. oktober 1968 giver tilsvarende rettigheder inden for detailhandelen[11]) og et af samme dato inden for restaurations- og hotelvirksomheden, herunder driften af campingpladser.[12])

3. REGLERNE ER GIVET VED DIREKTIVER

I traktaten er det bestemt, at Rådet skal gennemføre reglerne om fri etableringsret og om fri udveksling af tjenesteydelser ved *direktiver*. Et direktiv er en retsregel, der alene forpligter medlemsstaterne, og som pålægger dem at nå et bestemt mål, men som overlader det til staterne at bestemme formen og midlerne til målets gennemførelse.[13])

Denne sondring mellem mål og midler har det dog været vanskeligt for Rådet at gennemføre konsekvent. Rådet har fundet det nødvendigt at give flere direktiver, der ikke blot foreskriver, hvad der skal ske, men også hvordan det skal ske.

4. HVAD ER ETABLERING OG HVAD ER TJENESTEYDELSER?

Romtraktatens liberaliseringsregler gælder *etablering* og *tjenesteydelser*. Hvad der ligger i de to begreber, er noget omdiskuteret, men om det væsentlige synes der at være enighed. At etablere sig er at nedsætte sig. Man køber eller lejer lokaler, og derfra udøver man sin virksomhed. Personer vil normalt bosætte sig og drive deres hovedvirksomhed på stedet, men kan også åbne agenturer og forretningsafdelinger af deres virksomhed i et medlemsland. Selskabet vil i reglen åbne et agentur eller en forretningsafdeling på etableringsstedet, men vil i visse tilfælde kunne flytte hele virksomheden eller hovedvirksomheden til det nye land.[14])

Begrebet tjenesteydelse er i Romtraktaten noget andet end det, man i den økonomiske terminologi forstår ved en tjenesteydelse. Traktaten tager sigte på den arbejdspræstation mod betaling, som en selvstændig erhvervsdrivende fra et medlemsland yder en person eller et selskab fra et andet medlemsland. De tjenesteydelser, der er tale om, er opregnet i traktaten. De omfatter arbejde af industriel, håndværksmæssig og handelsmæssig art samt

[10]) 869/64, Amtsblatt No. 56 af 4. april 1964.
[11]) 1/68, Amtsblatt No. L 260 af 22. oktober 1968.
[12]) 16/68, Amtsblatt No. L 260 af 22. oktober 1968.
[13]) Romtraktatens art. 189, der omhandler de retsakter, som kan udgå fra Fællesmarkedet.
[14]) Romtraktatens art. 220 foreskriver, at medlemsstaterne, hvis det er nødvendigt, skal indlede forhandlinger om at gøre det muligt at flytte et selskabs hjemsted fra et medlemsland til et andet. Som tilstanden er i dag, vil det kun kunne ske i begrænset omfang, se nedenfor under 5.

det arbejde, som udføres af de liberale erhverv. Det er dog ikke afgørende, at den, der yder tjenesten, skal begive sig til modtagerens land. Modtageren kan også rejse til yderens land, eller tjenesten kan ydes ved brev, pr. telefon eller ved andet meddelelsesmiddel, uden at nogen af parterne forlader deres hjemsted. Begiver yderen sig til modtagerens land, skal opholdet være så kortvarigt, at han ikke kan siges at have slået sig varigt ned på stedet. Ellers foreligger der etablering.

5. REGLERNE GÆLDER FOR PERSONER OG SELSKABER, DER ER HJEMMEHØRENDE I EN MEDLEMSSTAT

Romtraktaten afskaffer alle begrænsninger i den frie etableringsret og retten til at yde tjenester til fordel for *personer* og *selskaber,* der er *hjemmehørende* i en medlemsstat. Hjemmehørende er de personer, som er statsborgere i staten. Det er ikke tilstrækkeligt at være bosat der, selv om der er tale om en varig bosættelse. En svejtser, der bor i Vesttyskland, kan således ikke nyde godt af reglerne.

Selskaber er efter traktaten hjemmehørende i en medlemsstat, hvis de er oprettet efter reglerne i en medlemsstats lov, og hvis deres vedtægtsmæssige hovedsæde, deres administrative hovedsæde eller hovedvirksomhed er beliggende i et medlemsland. Denne regel tager hensyn til, at der i medlemslandene gælder forskellige regler om, hvor et selskab er hjemmehørende, og at man har villet give fri etableringsret m. m. til alle de selskaber, som medlemslandene anser for deres egne. I Holland anses et selskab for hjemmehørende dér, hvis det er oprettet efter hollandsk lov og har sit vedtægtsmæssige hovedsæde i Holland.[15]) Det er et hollandsk selskab, selv om det har sit administrative hovedsæde (sin »hjerne«, hvorfra det styres) i et andet land, og selv om det har sin hovedvirksomhed (sine »arme«, d. v. s. fabrikker, salgskontorer, værksteder og lagerbygninger) uden for Holland. I Belgien[16] og Luxembourg[17]) er det afgørende, at hovedvirksomheden ligger i hjemlandet. I Tyskland[18]) og Frankrig[19]) er det det reelle hovedsæde, og det vil i reglen sige det administrative hovedsæde, som er afgørende. Italien lægger vægt både på oprettelsesstedet og på det administrative hovedsæde samt hovedvirksomheden. Selskaber, som er oprettet i Italien, men som driver deres hovedvirksomhed udenlands, er italienske selskaber. Det samme gælder selskaber, som har deres administrative hovedsæde og deres hovedvirksomhed i Italien, uanset hvor de er oprettet.[20])

15) Lov af 25. juli 1959.
16) Lovene om handelsselskaber art. 197.
17) Lov af 10. august 1915 art. 159.
18) Reglen er antaget i retspraksis.
19) Lov af 24. juli 1966 art. 3.
20) Civillovbogen art. 2505 og 2509.

Holland er altså det eneste medlemsland, der regner et selskab til sine egne, fordi det er oprettet efter hollandsk lov. De andre fem medlemslande kræver derimod, at de selskaber, som de anser som deres, skal være oprettet efter deres love.

Dette gælder dog ikke ubetinget medlemslandene imellem. Et selskab, der oprettes efter hollandsk lov, og som lægger sit vedtægtsmæssige hovedsæde i Holland, men sin hovedvirksomhed i Belgien, eller som senere flytter sin virksomhed til Belgien, må anerkendes som hollandsk selskab i Belgien, selv om belgierne ville anse et sådant selskab som belgisk og kræve det oprettet efter belgisk ret. Dette følger af en særlig konvention om gensidig anerkendelse af selskaber, som medlemslandene har indgået.[21]) Belgierne kan dog kræve, at deres egne tvingende regler om selskaber skal gælde for et sådant selskab. Det hollandske selskab vil da være bundet af de belgiske regler om selskaber, som ledelsen af et belgisk selskab ikke kan vedtage at se bort fra. Konventionen bestemmer nemlig, at selskaber, som er oprettet efter lovene i et medlemsland, og som har deres vedtægtsmæssige hovedsæde dér, skal anerkendes i de andre medlemslande. Hvis det administrative hovedsæde ligger i et andet medlemsland end det, efter hvis lov selskabet er oprettet, kan myndighederne i det land, hvor hovedsædet ligger, kræve, at dets tvingende regler finder anvendelse på selskabet.

Ethvert land kan gøre anerkendelse af et selskab, som har sit administrative hovedsæde uden for Fællesmarkedet, betinget af, at det har en virkelig nær forbindelse med et af medlemslandenes økonomi. Herefter vil f. eks. Frankrig kunne nægte at anerkende et selskab, som er oprettet efter hollandsk lov, men som har sit administrative hovedsæde i USA, medmindre det driver en væsentlig del af sin virksomhed inden for Fællesmarkedet.

Romtraktaten har ikke villet lægge vægt på selskabets ejerforhold. Det er der heller ingen af medlemslandene, som gør. Flere af medlemslandene tillader udlændinge at investere i deres selskaber, og disse selskaber bliver ikke af den grund udenlandske selskaber. Andre lande fører en vis kontrol med udenlandske investeringer i deres selskaber, og på ganske enkelte områder har de franske myndigheder behandlet fremmed-ejede selskaber dårligere end de franske, men i de fleste henseender betragtes de som franske selskaber.

6. DEN AMERIKANSKE UDFORDRING

Det er dog blevet kritiseret, at man helt har opgivet at lægge vægt på selskabets ejerforhold. Det giver de amerikanske selskaber for let spil, hæv-

[21]) Bruxelles-konventionen af 29. februar 1968 om gensidig anerkendelse af selskaber og juridiske personer.

des det.[22]) Et amerikansk selskab kan f. eks. etablere sig i Fællesmarkedet på følgende måde: Det opretter et datterselskab i Holland efter hollandsk lov og med det vedtægtsmæssige hovedsæde i Holland. Det vedtægtsmæssige hovedsæde behøver ikke at være det administrative hovedsæde eller virksomhedsstedet. Det kan være en notars kontor. Hovedkontoret kan forlægges til New York. Dette selskab, der styres af amerikansk kapital og fra USA, kan nu etablere agenturer, fabrikker og forretningsafdelinger i Fællesmarkedet. Et andet eksempel er også blevet nævnt: I de medlemslande, der har indført restriktioner med hensyn til udenlandske investeringer i nationale selskaber, kan amerikanske foretagender ikke uden videre erhverve disse selskaber. Kun personer og selskaber i medlemslandene kan foretage sådanne direkte investeringer. Et amerikansk selskab, der vil overtage et selskab i et land, der har indført investeringskontrol over for udlændinge (land A), kan nu gå frem på følgende måde. Det opretter eller overtager et selskab i et andet medlemsland (land B), der ikke har sådanne restriktioner. Det amerikanske selskab lader dernæst sit selskab i land B købe aktiemajoriteten i det selskab i land A, som man ønsker at erhverve. Da direkte investeringer er tilladt medlemslandene imellem, kan myndighederne i land A ikke hindre, at et selskab, der er hjemmehørende i land B, køber sig kontrollen over selskabet i land A.[23])

De amerikanske opkøb af europæiske firmaer (f. eks. Bull, Ferrania, Simca, Rootes, DEA) har alarmeret adskillige europæere.[24]). Det har været en torn i øjet på dem, at opkøbene for en stor dels vedkommende er sket med europæisk kapital. Disse investeringer har i mange tilfælde fremmet den tekniske udvikling og øget den industrielle produktion i Europa, men det har vist sig, at den politik, disse opkøbte selskaber har ført med hensyn til beskæftigelse, forskning og handel – navnlig med landene i Øst – har været dikteret af de amerikanske moderfirmaer. Deres politik, som ofte har været inspireret af amerikanske statsinteresser, har ikke altid været den, som europæiske selskaber ville have ført. Kommissionen har været opmærksom på disse problemer. Den har bl. a. foretaget visse undersøgelser af investeringernes omfang[25]) og foreslået Rådet at organisere rådslagninger mellem medlemslandenes regeringer med henblik på en fælles politik over for investeringer fra tredjelande.[26])

Det er dog et spørgsmål, om de, der ønsker at begrænse den amerikanske indflydelse på det europæiske erhvervsliv, gør det bedst ved at indføre

[22]) Se f. eks. Loussouarn & Bredin, Droit du Commerce international, Paris 1970, 499.
[23]) Se Maestripieri 139–40, hvorfra de to eksempler er taget.
[24]) Se om de mange skriftlige spørgsmål fra Parlamentets medlemmer til Kommissionen Maestripieri 140.
[25]) Se Kommissionens publikation, »Études, serie industrie no 1« om de amerikanske investeringer i den europæiske elektronindustri og Amtsblatt 1966, s. 969.
[26]) Amtsblatt 1966, s. 970.

forbud. Den amerikanske indflydelse skyldes især amerikanernes større viden om teknik og ledelsen af store virksomheder. Disse færdigheder kan europæiske erhvervsfolk også lære. Det er i det lange løb et sundere princip at lære sig en færdighed end at forbyde andre at udøve den.

7. STAND-STILL REGLERNE

I traktatens artikler 53 og 62 er det bestemt, at medlemslandene ikke må indføre nye begrænsninger i den frihed til etablering og til udveksling af tjenesteydelser, som faktisk bestod, da traktaten trådte i kraft den 1. januar 1958. Disse *stand-still* bestemmelser betyder, at medlemslandene ikke må indføre nye regler, som stiller borgere og selskaber i andre medlemslande dårligere end personer og selskaber i hjemlandet. Begrænsninger i næringsfriheden, som i lige grad rammer indlændinge og udlændinge, er derimod ikke omfattet af stand-still bestemmelserne og vil kunne indføres.

Det er sket et par gange, at et medlemsland har overtrådt *stand-still* reglen.[27]) Fællesskabernes domstol i Luxembourg har søgt at reagere herimod. Den har indført den praksis, at regler i Romtraktaten, som indeholder klart udtalte påbud eller forbud, og som ikke kræver yderligere foranstaltninger fra Fællesskabernes myndigheder eller fra de nationale myndigheder til deres gennemførelse, kan påberåbes af borgerne i medlemsstaterne. Det er fastslået i en dom,[28]) at artiklerne 53 og 62 hører til disse regler, som kaldes »*self-executing*«, fordi de »gennemfører sig selv«. Hvis en stat indfører nye diskriminerende foranstaltninger, skal – efter domstolens opfattelse – en anden stats borgere kunne gå til statens domstole og få den diskriminerende bestemmelse tilsidesat som traktatstridig. Nogle medlemslandes domstole mener dog stadig, at de skylder deres egne love, som gives efter traktaten, mere respekt end traktaten. Dette gælder Tyskland og Italien. Andre medlemslandes domstole vil give traktaten forrang frem for deres egne love. Dette gælder Belgien, Holland og Luxembourg. Stillingen i Frankrig er i dag uklar.

8. HVORDAN SER DIREKTIVERNE UD?

Hvordan ser så de direktiver ud, som er givet? Mange af dem er gjort over næsten samme læst. De omfatter både etablering og tjenesteydelser. Som alle direktiver, der udgår fra Rådet eller Kommissionen, indledes de med en begrundelse for, at de er givet. De henviser til de afgørende regler i Romtraktaten og til Den almindelige Plan fra 1961 og forklarer baggrun-

[27]) Se Maestripieri 74.

[28]) Sag 6/64 Costa mod Enel, se Sammlung der Rechtsprechung der europäischen Gemeinschaften Bind X s. 1162–63.

den for de bestemmelser, der er givet. Så følger selve direktivet. Først siges det, at medlemsstaterne for de erhverv, som direktivet omfatter, skal afskaffe alle begrænsninger i den frie etableringsret og retten til tjenesteydelser for så vidt angår personer og selskaber, som er hjemmehørende i en anden medlemsstat. Det bestemmes dernæst, hvilke erhverv og hvilken virksomhed inden for erhvervet direktivet omfatter. Direktivet af 7. juli 1964 om industri og håndværk (industridirektivet)[29]) opregner de industrier og håndværksgrene og de former for handel med egne og andres produkter, som foruden varernes fremstilling og omdannelse omfattes af frigivelsen. I en følgende bestemmelse nævnes særlige virksomheder, som undtages fra direktivet. I industridirektivet nævnes det bl. a., at fabrikation af medicinalvarer ikke omfattes af frigivelsen. Herom skal særlige regler gives senere.

Det omtales dernæst, hvilke restriktioner, som skal ophæves. Først siges det i al almindelighed, at alle hindringer for etablering eller ydelse af tjenester skal afskaffes, og at enhver diskriminerende administrativ praksis skal ophøre. Myndighederne skal i enhver henseende ligestille udlændinge og indlændinge. Dernæst opregnes en række love og anordninger i de enkelte lande, som specielt skal ændres. Tyskland får således i industridirektivet besked om at ændre § 12 i sin næringslov og § 292 i aktieselskabsloven, der hindrer udenlandske selskaber og andre juridiske personer i at drive virksomhed i Tyskland uden særlig tilladelse. Disse bestemmelser skal i fremtiden ikke gælde for selskaber fra andre medlemslande.

I en følgende bestemmelse foreskrives det, at medlemsstaterne skal påse, at de fremmede personer og selskaber kan blive medlem af erhvervsorganisationerne i det land, hvori de etablerer sig, og at de kan vælges som medlemmer af bestyrelsen i disse organisationer. Dette gælder, hvad enten dette medlemskab er en betingelse for at kunne udøve erhvervet i etableringslandet eller ikke. I mange tilfælde er medlemskab ikke nødvendigt for at drive virksomhed, men fordelagtigt i flere henseender, og de fordele, som findes, skal den fremmede også kunne nyde godt af.

Det bestemmes endvidere, at personer og selskaber, som vil etablere sig eller yde tjenester i et andet medlemsland, ikke må modtage hjælp eller tilskud til deres virksomhed af den stat, hvor de hører hjemme. Dette er i nøje samklang med Romtraktatens forbud mod forsøg på ved hjælp af statstilskud el. l. at fordreje konkurrencen medlemslandene imellem.

Nogle stater kræver, at den, der vil nedsætte sig, fremlægger særlige beviser for, at han ikke tidligere har været erklæret fallit eller har været straffet. For at hjælpe en person fra et medlemsland, der ikke kræver disse beviser, til at drive virksomhed i et land, der kræver dem, har direktivet

[29]) 1880/64, Amtsblatt No. 117 af 23. juli 1964, se foran note 8.

givet regler, der gør det lettere for ham at godtgøre sin pletfri fortid. Man vil undgå, at disse vandelskrav misbruges til at hindre etablering.

Endelig giver direktivet en frist (i industridirektivet 6 måneder), inden for hvilken medlemsstaterne skal have bragt deres regler i overensstemmelse med direktivets forskrifter.

9. UDDANNELSE OG EKSAMINER. DE LIBERALE ERHVERV

I Den almindelige Plan om etableringsret er det foreskrevet, at den liberalisering, som skal finde sted, skal ske i forbindelse med en gensidig anerkendelser af diplomer, eksamensbeviser og andre dueligheds beviser, og at der tillige skal finde en samordning sted af de betingelser, som gælder i medlemslandene for udøvelse af de frigjorte erhverv. Tanken er, at medlemslandene først må samordne kravene til uddannelse og eksamen, før de kan anerkende hinanden uddannelser og eksaminer. Der skal stort set gælde de samme vilkår for at komme til at udøve et erhverv i alle medlemslandene. Som det er i dag, stiller medlemslandene ret forskellige krav til den, der vil drive handel og håndværk. Nogle lande har så godt som ingen krav, andre kræver en ret omfattende uddannelse og eksamen.

Skulle man vente på, at en samordning af kravene til uddannelserne og eksamen blev gennemført, før man begyndte på at give ret til etablering og til fri udveksling af tjenesteydelser, ville der gå lang tid. I Den almindelige Plan er det da også foreskrevet, at samordningen og den deraf følgende gensidige anerkendelse af eksaminer m. m. kan komme senere end liberaliseringen. I mellemtiden må man klare sig på anden måde.

Flere af direktiverne om frigivelse af etableringsret og retten til at yde tjenester er ledsaget af et andet direktiv om de midlertidige regler, der gælder, indtil der er givet forskrifter om samordning af betingelserne for at kunne udøve det pågældende erhverv. De stater, der stiller krav til særlig uddannelse eller eksamen, må f. eks. give etableringsret m. m. til grossister og agenter m. fl. fra lande, der ikke har disse krav, hvis de pågældende i stedet kan godtgøre, at de har været beskæftiget tre år i faget i den anden medlemsstat enten som selvstændige erhvervsdrivende eller som ledere af en virksomhed.[30])

Ifølge industridirektivet må den stat, der stiller krav til uddannelse eller eksamen, anerkende, at seks års virksomhed som selvstændig erhvervsdrivende eller leder af en virksomhed må ligestilles med de krav, staten selv stiller. Har den erhvervsdrivende mindst tre års faguddannelse, må der højst stilles krav om tre års virksomhed som selvstændig eller som leder. Andre tidskrav stilles til dem, som har været beskæftiget i faget i en underordnet stilling.[31])

[30]) 857/64, Amtsblatt No. 56 af 4. april 1964.
[31]) 1863/64, Amtsblatt No. 117 af 23. juli 1964.

Inden for de liberale erhverv har uddannelses- og eksamensproblemerne voldt store bryderier. For at drive virksomhed som ingeniør, arkitekt, advokat, revisor, læge eller tandlæge kræves i de fleste lande en uddannelse fra en af landets højere læreanstalter. I Italien og Tyskland kræves også i visse tilfælde en særlig statseksamen. En akademiker, der har en uddannelse i et medlemsland, kan ikke nedsætte sig i et andet medlemsland. Anerkendelsen af eksamensbeviser m. m. støder også her på den vanskelighed, at uddannelses- og eksamenskrav er forskellige fra land til land. Et eksempel er kravene til tandlægerne. I fem af medlemslandene må tandlægevirksomhed kun udøves af personer med speciel tandlægeuddannelse; i Italien udøves den af læger, der har fået en kort specialuddannelse i odontologi. Det er da også udtrykkeligt foreskrevet i Romtraktatens artikel 57 stk. 3, at den gradvise afskaffelse af restriktionerne for udøvelse af lægegerning eller lignende virksomhed eller af farmaceutisk virksomhed må forudsætte en samordning af medlemsstaternes betingelser for udøvelse af disse erhverv.

Hvordan man skal gå frem i overgangsperioden, inden en samordning har fundet sted, har været meget omdiskuteret. En løsning, som alle vil godkende, synes ikke at være fundet endnu. Ingen af de ovennævnte liberale erhverv er som nævnt endnu frigivet.[32])

En mulighed er at tillade personer fra et medlemsland, som har et tilsvarende uddannelsesniveau, at udøve erhvervet i andre lande uden direkte at anerkende deres eksamen eller diplomer. Kommissionen har foreslået dette som en midlertidig foranstaltning for revisorer og ingeniører. For ingeniørerne kan der stilles krav om to års praktisk virksomhed i hjemlandet.

En anden mulighed er at foreskrive, at visse eksaminer og diplomer har gyldighed i alle medlemslandene. Dette er foreslået i et af direktiverne for arkitekter. Her er de arkitektskoler i medlemslandene opregnet, hvis eksaminer skal anerkendes. I visse tilfælde kræves der yderligere tre års virksomhed under opsyn (stage) i arkitektens hjemland.

En tredje løsning er at anerkende visse eksaminer og diplomer under forudsætning af, at uddannelser og eksamenskrav koordineres. Dette er bl. a. foreslået for læger og tandlæger. Mindstekravet til en praktiserende læge er bl. a. fastsat til en universitetsuddannelse på mindst seks år og en teoretisk og praktisk undervisning på 5500 timer. Når disse og andre krav er gennemført i medlemslandene, kan en gensidig anerkendelse af eksaminer finde sted.

For ingeniører er uddannelserne så uensartede, at man indtil videre må

[32]) Kommissionens forslag findes trykt i Amtsblatt: se f. eks. for arkitekter No. 239 af 4. oktober 1967, læger No. C 54 af 28. april 1969, tandlæger No. C 54 af 28. april 1969, ingeniører m. fl. No. C 99 af 30. juli 1969, revisorer m. fl. No. C 115 af 11. september 1970.

anerkende, hvad der i Danmark ville svare både til teknikumingeniøren, akademiingeniøren og polyteknikeren, og det uanset at nogle lande ikke har alle disse uddannelser. For arkitekter er forskellene formentlig mindre, navnlig for så vidt angår dem, der er uddannet på et universitet eller på en højere læreanstalt. Der findes dog i Tyskland og Holland arkitekter med en uddannelse, der ikke kan ligestilles med uddannelsen på en højere læreanstalt, og som derfor ikke er nævnt i det foreslåede direktiv blandt dem, hvis eksaminer kan anerkendes. De pågældende arkitekter kan dog foreløbig etablere sig, men må ikke anføre deres fremmede diplom på kort og skilte.

Kommissionen har dog foreslået en speciel eksamen, som skal kunne tages af disse teknikum-arkitekter. For at de kan få anerkendt deres diplomer i et andet medlemsland, skal de bestå en tillægseksamen efter tre års uddannelse på en arkitektskole og efter at have virket mindst seks år som arkitekt. Eksaminen skal omfatte en arkitekttegning udarbejdet af kandidaten samt dennes mundtlige kommentarer. Dette skal sikre, at kandidaten derved beviser, at han har nået samme niveau som de andre arkitekter.

Når kandidaten har bestået denne eksamen, vil han modtage et bevis, som viser, at han mindst har de samme kvalifikationer som de andre arkitekter, således at han i hjemlandet kan blive medlem af disse arkitekters forening.

Det må forventes, at en gennemførelse af Romtraktatens bestemmelser om etableringsret og fri adgang til tjenesteydelser for udøvere af de liberale erhverv vil kunne medføre betydelige fordele. Gennemføres de, vil det ske samtidig med en udvidet adgang for udøverne af disse erhverv til at tage lønnet arbejde i medlemslandene. Denne liberalisering vil ikke blot kunne udligne underskud og overskud på arbejdskraft i hele Fællesmarkedet, men vil også betyde en berigende udveksling af viden og erfaring mellem kolleger fra forskellige lande. Sammen med liberaliseringen inden for handel, håndværk og industri vil den kunne udvikle teknikken, skærpe konkurrencen og fremme den økonomiske vækst. En fri etableringsret og fri adgang til tjenesteydelser vil tillige kunne medføre en kulturel vækst. Denne vækst kan ikke måles, men den er vel lige så vigtig som den økonomiske.